

Mens en Wereld

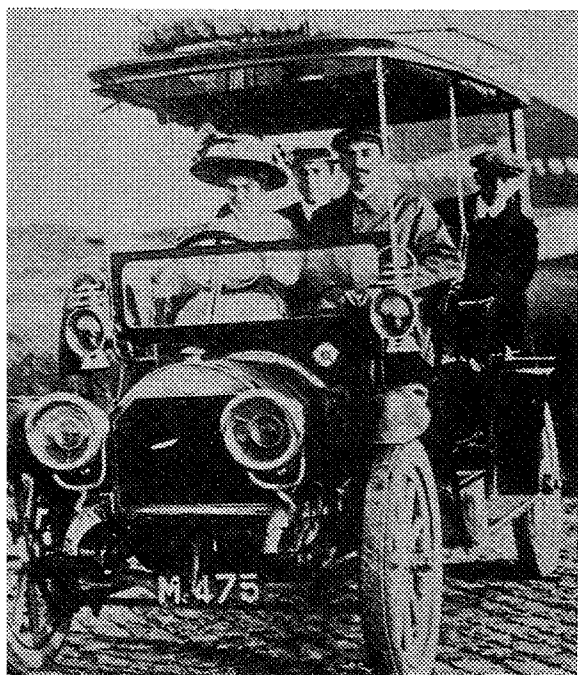
LIGT u wel eens wakker 's nachts, te piekeren over het jaar 2000? Ik niet, maar het moet wel, geloof ik. Niet iedere nacht, zo af en toe maar eens. Dat heb ik tenminste begrepen uit een lang en nogal vervelend artikel over de grote veranderingen, die ons in de niet eens meer zo verre toekomst te wachten staan. We mochten van die schrijver vooral niet zeggen: 'O, dan doen mijn kiezen geen zeer meer!' Integendeel, we moesten er iets aan doen of althans eraan denken en in ieder geval moesten we de jeugd erop voorbereiden.

Dat is allemaal heel mooi en best, maar als ik nu eens denk aan mijn grootouders. Die hebben nog met de trekschuit gereisd. En lopen dat die mensen deden; ze wandelden in hun jonge jaren rustig even op een zondag van Amsterdam naar Haarlem voor een familiebezoek en als die familie niet thuis was, gingen ze welgemoed door naar Aalsmeer, want daar woonde nog een oom. Als ik bij mijn Zeeuwse grootouders logeerde, stond ik 's zondagsmorgens met open mond te kijken naar 'het gerij', dat ze kwam halen om in een naburig dorp naar de kerk te gaan. Het gerij was een koetsje op twee wielen met een paard ervoor. Soms mocht ik mee, tussenin. Mijn grootouders zijn aan 't eind van de tweede wereldoorlog, zonder met de ogen te knippen, het atoomtijdperk ingegaan. Ze hadden zich ver voor de oorlog al stofzuigers, radio's en wasmachines aangeschaft, in een auto rijden vonden ze zalig en als 't nodig geweest was waren ze ook nog heel gewoon in een vliegtuig gestapt. Wij waren helemaal perplex over zoveel aanpassingsvermogen.

Waarom zou dat nu ineens met ons anders gaan? Moeten wij onze kinderen voorbereiden op het computertijdperk? Ik weet niet eens, hoe zo'n ding eruit ziet. Trouwens, ik denk, dat zij ons er wel mee vertrouwd zullen maken, als 't zover is, in plaats van omgekeerd.

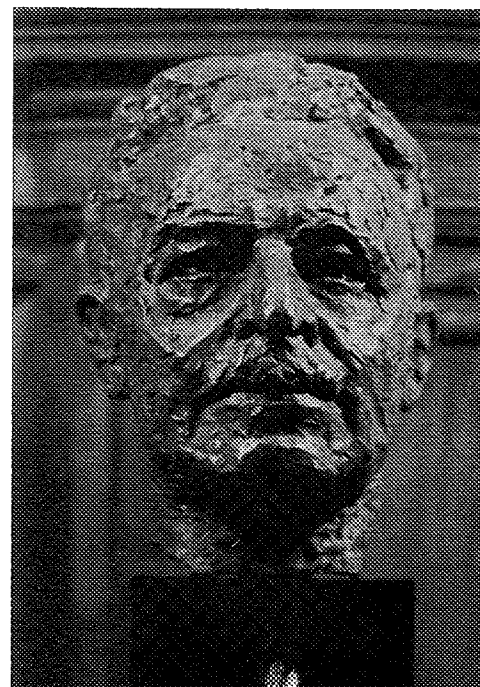
Alleen het huisvuil vind ik een punt van zorg. Nu is er vier miljoen ton en in 2000 zal er tien miljoen ton zijn. En als ik hoor, hoe mijn man nu al twee keer in de week de vuilnisbak naar beneden torst, mopperend, dat ik er weer stiekem keien in gestopt heb, dan hou ik m'n hart vast.

Langzaam wennen is misschien het beste. 't Kan heel geleidelijk, want we hebben nog 34 jaar de tijd.

Leo Polak: een lichtend voorbeeld

OP sobere wijze is prof. dr. Leo Polak op vrijdag 9 december in Amsterdam herdacht: 25 jaar na zijn uitputtingsdood in het Duitse concentratiekamp Sachsenhausen. Herdacht met uitingen van de menselijke geest, die hem het liefste waren: met woorden getuigend van het zoeken naar waarheid – gesproken door zijn leerling prof. dr. Libbe van der Wal en door prof. mr. B. V. A. Röling – en met muziek van Scarlatti, Mozart en Beethoven, prachtig gespeeld door de in Nederland wonende Franse pianiste Danièle Dechenne. De soberheid van de samenkomst werd geaccentueerd door de eenvoud van de zaal in het Congrescentrum RAI: gedempte rode wanden, donkerblauwe vloerkleden. Een strak podium, waarop de door de beeldhouwer Bertus Sondaar tot leven gewekte kop van prof. Polak.

DAT Van der Wal – de eerste die bij Polak promoveerde – tevens de eerste bijzondere hoogleraar werd namens de humanistische stichting 'Socrates' is nauwelijks toevallig te noemen: Polak mag gekenschetst worden als een der grondleggers van het hedendaagse humanisme. Van der Wal begon zijn rede met zijn leermeester tegen te spreken. Hij citeerde diens uittaling, dat 'de mens filosofeert, dat is: denkt met en uit zijn rede, maar leeft met en uit zijn karakter'. Dit zou impliceren, zei Van der Wal, dat filosoferen gelijk zou zijn aan denken. Dat het méér is bewees Polak zelf in denken en handelen, want hij was – om dat 'modewoord' te gebruiken – een geëngageerd man. Hij was geen wijsgeer, die moeizaam uit het duister van de daagse werkelijkheid naar het licht der gerechtigheid was geklommen en, zich wél voelend, daar bleef vertoeven. Polak was de mens die de gerechtigheid had aanschouwd en haar ook zijn niet zo hoog gekomen medemensen wilde doen kennen. Het was zijn bewogenheid met het lot der mensen, die hem tot het zoeken naar waarheid dreef.

Deze bewogenheid was ook de oorzaak, dat

Polak zich mateloos heeft geërgerd aan de tamme reacties in de wereld op de afschuwelijke gebeurtenissen in Duitsland. Hij kon geen passief toeschouwer blijven. Hij leefde vanuit de opvatting, dat het mede de taak der wijsbegeerte was normen voor het menselijke denken en handelen te doen verwezenlijken.

Polak had een diepe belangstelling voor ethische vraagstukken. Hij eiste voor de wijsbegeerte het recht op tot redelijke fundering van het ethische handelen. Hij was ervan overtuigd, dat het mogelijk moest zijn ook de eenvoudigste mens de wezenlijke achtergronden van het leven te tonen. Deze opvoedende taak heeft Polak met voorbeeldige ijver vervuld. Hij haalde de wijsbegeerte uit de studeerkamer en bracht haar, als bron van bezieling, onder de mensen. Dat hij, strijdend tegen moraalvervalsing, in conflict moest komen met hen die godsdienst

(Zie verder pag. 3)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
21ste jaargang no 24 – 24 december 1966**

Kritisch allerlei

door D. Roethof-Ensing

Sportverbroedering?

Nu de opwindende wedstrijden tussen Ajax en Liverpool, die de gemoederen op kantoren en in fabrieken danig hebben beziggehouden, tot het verleden behoren, is het nuttig nog eens te wijzen op de vele tekenen van verbroedering die de sport met zich brengt de laatste tijd en die ook tijdens deze wedstrijden weer zo treffend naar voren gekomen zijn. Verslaggevers schreven en spraken over een 'spannend duel, waarbij geen kans onbenut gelaten werd de tegenstander volledig in het nauw te drijven', spelers zeiden na afloop: 'goed dat ik mijn benen zo beschermd had, want ik heb een flinke knauw gekregen'... Via de beeldbuis kon men het zien, in de kranten kon men het lezen, hoe de mensen in Liverpool zich voorbereidden op de komst van Ajax; het ging niet meer om een wedstrijd, 't ging gewoonweg om een strijd en het voetbalveld werd gedegradeerd tot slagveld. Jarenlang heeft men in de sportwereld wat schamper gesproken over dat onsportieve en opgewonden Zuidamerikaanse publiek, tegen hetwelk de spelers beschermd moeten worden via zeer hoge hekken, diepe sloten om de velden en prikkeldraadversperringen buiten. Fijn, hier is het nu ook wel zo ver. Er zijn thans 'loopkooien' om de elftallen naar de kleedkamers te brengen, ook hier werkt men met prikkeldraad en het publiek krijgt geen zitkussentjes en geen limonadeflesjes meer, die tot dankbare projectielen gebombardeerd werden om de sportiviteit kracht mee bij te zetten.

Voetballers worden als aandelen verhandeld, sta je laag genoteerd, dan vlieg je er uit, als men je voor die tijd nog niet weggeschreven of weggehoond had. De fijne trekjes van sportverbroedering die vroeger eigenlijk alleen maar de Holland-België wedstrijden kenmerkten – en dan nog in milde vorm – beheersen thans het gehele 'betaald voetbal'. Tekenen die er op wijzen dat we meer van sportverloedering dan van sportverbroedering kunnen gaan spreken.

Voor onder de Kerstboom

De huidige welvaart brengt met zich, dat vele ouders er toe overgaan na de cadeautjeslawine van de 5de december, ook onder de Kerstboom nog een kleinigheidje neer te leggen... De Tijd had onlangs een fraaie opsomming 'suggesties' en men wees er daarbij op, dat de t.v. programma's uit Amerika, waarmee Bussum de jeugd meent te moeten bezighouden, zoals Ivanhoe en Batman, van grote invloed zijn op de speelgoedhandel:

Na de Ivanhoe-uitrusting zijn er dus nu de Batmanaccessoires, de vleermuismanattributen, die de deur uitvliegen: de zwarte maskers, de geheimzinnige capes, de wapenuitrusting. Er is bereids een verkooppiek in Batmobiles, een van vlammende uitlaat voorziene auto waaruit desgewenst raketjes kunnen worden afgeschoten.

De tendens, aldus dit blad, is dat het moderne oorlogstuig op de terugtocht is, maar ridderzwaarden, pistolen en lichte mitrailleurs zijn nog in ruime mate aanwezig. Uit de lijst noemen we nog: de James Bondauto, demontabele skeletjes of de Geminicapsule, 'voorzien van een astronaut, die er verbonden met de gouden navelstreng, omheen cirkelt'. Tegenover al dit rauwe, blijkbaar niet uit te roeien speelgoed, staat de walgelijk zoete wereld van Barbie en consortie, thans ook met meubeltjes (o.a. een buffet met champagnekoeltje) verkrijgbaar. De Tijd kondigt echter ook de komst van een droomjongen aan:

G. I. Joe, een stoere vent in vier verschijningsvormen, een keer als vlieger, drie keer als soldaat van een verschillend onderdeel, ongewenste romantisering van de oorlog. Alle mogelijke uitrustingen voor avontuurlijke situaties zijn er verkrijgbaar, zoals G. I. Joe als schipbreukeling en als onderwaterduiker.

Als men dit leest, als men in alle realiteit dit 'speelgoed' ziet staan en... ook verkocht ziet worden, zou je er bijna aan gaan twijfelen of er nog kinderen zijn die verantwoord speelgoed krijgen (dat eveneens in grote hoeveelheden verkrijgbaar is), die 'ha' roepen als ze een boek krijgen of na de grote feesten met rode oren boeiende, leerzame gezelschapsspelletjes spelen...

Saint John

Het mag als algemeen bekend worden verondersteld, dat de weduwe van de Amerikaanse president John F. Kennedy nog steeds geen 'gewoon' leven beschoren is. Zij is dermate tot mikpunt en brandpunt van romantisch leesvoer geworden, dat de populariteit welke haar omgeeft uitstraalt als een aureool en met haar tracht men ook de jonge levens van haar kinderen mee te sleuren in de maalstroom van de publiciteit. Nu – terecht – getracht wordt het mysterie rond de moord op Kennedy te ontsluiten en men aandringt op volledige publiciteit van uitgebrachte rapporten, lijkt het wel alsof men aan de andere kant bezig is van Kennedy een 'saint' te maken en wordt de herinnering aan de mens die hij was, bezoeld met een bloeiende handel in

'souvenirs'. Zo zijn er: peper- en zoutstrooiers voorstellend Kennedy in de schommelstoel, ingelijste rijmprinten in de vorm van een 'expresbrief uit de hemel aan zijn vrouw en kinderen': 'Sorry, dat ik zo plotseling weg moest, maar iedere dag zie ik glimlachend op jullie neer.'

Het dagblad De Tijd zegt hierover:

Als Kennedy voor sommige Amerikanen tot een soort heilige geworden is, dan deelt hij althans het lot van die heiligen die in hun bedevaartsoorden door de snuisterijhandel uitgebuit worden. De Amerikaan kan zijn ontbijt nuttigen van een bord met het portret van Kennedy en daar onder in vergulde letters: in memoriam. Een andere aardewerkfabrikant gaat nog een stapje verder door voor twee dollar een dinerbord aan te bieden met de afbeelding van Kennedy's graf en het onderschrift: Het graf met de eeuwige vlam van John F. Kennedy, de 35ste president.

Voorts zijn er de onvermijdelijke sleutelringen, kop en schotels, lepeltes en zelfs Kennedyfiguren van chocola. Maar de advertentie in de Catholic Digest, waarin een wandplaat wordt aangeprezen, spant toch wel de kroon. De plaat stelt de bekende ouderwetse Jezusfiguur van de bidprentjes voor, met het lange haar en de zoete

glimlach; Jezus heeft één hand gelegd op de schouder van Paus Johannes en één hand op die van John Kennedy. Dit 'dreamportrait' kost tien dollar en werd vervaardigd door een rooms-katholiek kunstenaar, die dit schilderij van 'zijn geliefde Jannen' in de droom schijnt te hebben gezien.

Blind

U, die straks met beide ogen de groeten op de Kerstkaarten, het licht van de Kerstkaarsen en het malste stuk Kerstkalkoen kunt zien en er, net als ieder ander, eigenlijk nooit (lang) bij stilstaat wat een voorrecht het is te kunnen 'zien', lees eens met ons deze brief:

'Hierbij verzoek ik u beleefd, uw uitgave, Mens en Wereld, niet meer te zenden naar mijn adres,... te..., maar naar de heer R..., te... De reden van dit verzoek is het volgende. Ik ben blind en het blad moet mij dus worden voorgelezen. De heer R... is zwaar invalide, oud 33 jaar en voor het eerst van zijn leven kan hij nu anderen van dienst zijn. Beide partijen zijn dus met deze regeling gediend. Bovendien zend ik de geluidsband weer door aan andere blinde leden van het Humanistisch Verbond.'

(Wij hebben gemeend namen en adressen hier te moeten weglaten).

*Het licht dat ons leven is
het licht dat onze toekomst
en onze vreugde is
keert weer in een reeks
van lange dagen
voor ons geen christuskind
als tastbaar wonder
voor ons geen ster
die de koningen leidt
voor ons het licht en
de adem van het leven
als even tastbare werkelijkheid*

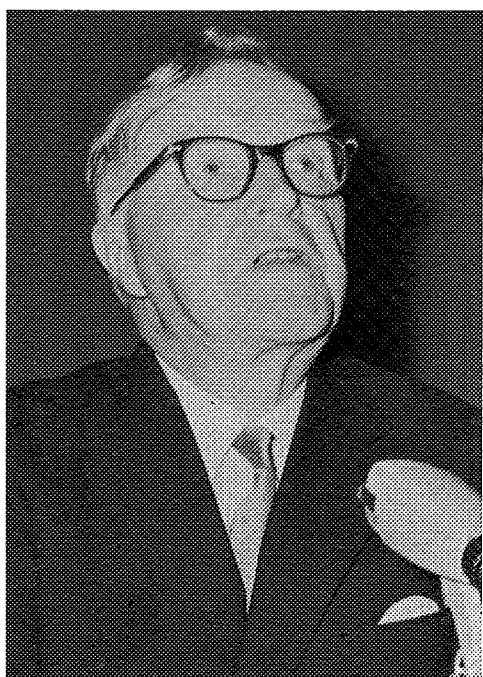
*er wordt uit het donker
een lied geboren
klinkt op en gaat het
licht tegemoet
voor ons geen engelen
als zoete vertroosting
geen hemel die ons
de genade bereidt
maar het licht zal er zijn
en de adem der mensen
als een onschatbare werkelijkheid*

IDA MEEUWSE

Leo Polak: een lichtend voorbeeld

(Vervolg van pag. 1)

op een 'lauwe' wijze gebruikten, was onontkoombaar. Want deze mens, die zijn gehele leven heeft gegeven voor het vrije denken van de mens, voor waarheid, zedelijkheid en verdraagzaamheid, stelde altijd beginsel tegenover beginsel. Dat hij daarbij dikwijls stuitte op wanbegrip en wantrouwen, zal hij hebben betreurd.

Prof. dr. Libbe van der Wal herdacht zijn door de Duitsers vermoorde leermeester prof. dr. Leo Polak. Van der Wal was de eerste die bij prof. Polak promoveerde, hij werd ook de eerste bijzondere hoogleraar namens de humanistische stichting 'Socrates'.

Na de meidagen van 1940 heeft Polak, die verklaard had 'liever een dode leeuw te zijn dan een levende hond', gepoogd er bij de mensen uit zijn omgeving de moed in te houden. Na zijn ontslag als hoogleraar – eind 1940 – heeft hij in een zakelijke brief aan de Groningse universiteit in plaats van de term 'bezetter' het woord 'vijand' gebruikt. Dit werd zijn ondergang: op 15 februari 1941 werd hij – betiteld als 'de gevaarlijkste man van Groningen' – gearresteerd, op 7 mei op transport gesteld naar Sachsenhausen waar hij op 9 december bezweek. Het is de Duitsers nooit gelukt de leeuw te temmen; hem te doden was voor hen een koud kunstje.

PROF. Röling sprak uitsluitend over Polaks oorlogsfilosofie. In 1914, bij zijn intrede

'DE ZIN VAN DE DOOD'

DE dood is een filosofisch probleem, misschien wel het filosofische probleem bij uitstek. Plato heeft de hele filosofie genoemd: de voortdurende bezinning op de dood, 'de overdenking van de dood'. Lijnrecht tegenover deze opvatting heeft onze Spinoza gezegd: 'Een vrij mens denkt over niets minder dan over de dood; zijn wijsheid bestaat niet in de overdenking van de dood, maar van het leven'. (Ethica, IV, 67.)

Welnu, wie van beiden heeft gelijk? Alle twee: want het een sluit het ander niet uit, maar in. De worm die naar mijn mening aan onze cultuur, aan ons hele geestelijke leven knaagt, is de ontkenning, de verloochening, de miskening van de dood – hetgeen neerkomt op de ontkenning, de verloochening, de miskening van het leven.

Wie de zin van de dood begrijpt noch respecteert, eerbiedigt of begrijpt evenmin de zin van het leven. Men heeft van de dood het eigenlijke leven gemaakt en dientengevolge van het leven de waarachtige dood.

Wij zullen de dood erkennen en eerbiedigen als de dood, ten einde het leven als het leven te erkennen en te eerbiedigen.

De godsdiensten, de kerken hebben vastgesteld dat wij leven om te sterven, dat wil zeggen: om goed te sterven en het werkelijke leven deelachtig te worden. Het was de ontkenning van de dood – d.w.z. de verloochening van het leven. Wij, daarentegen, wij zullen pogen aan te tonen dat wij sterven om te leven, dat betekent om het voorafgaande leven mogelijk te maken. Dat is de wezenlijke bevestiging van de dood – die leiden zal tot de wezenlijke bevestiging van het leven.'

(Dit is het begin van een toespraak, getiteld 'De sens de la mort' – 'De zin van de dood' – die prof. dr. Leo Polak op 23 februari 1928 te Parijs hield voor de 'Union pour la vérité'. Wij namen dit fragment – in de vertaling van P. Spigt – over uit het boek 'Leo Polak, een erf-later van onze beschaving', uitgave: G. W. Breughel, Amsterdam, 1946).

als privaat-docent aan de Amsterdamse universiteit, heeft Polak zich met al zijn geestelijke kracht gekeerd tegen Steinmetz' 'theoretische' verheerlijking van de oorlog. Onomwonden noemde hij Steinmetz' ongenueerde leer 'levensgevaarlijk'. Hij verwierp verontwaardigd de opvatting, dat oorlog 'het grote natuurlijke gebeuren' zou zijn, dat tot de hoogste gerechtigheid zou voeren. Oorlog kan, naar zijn mening, slechts alle menselijke morele en culturele verworvenheden verwoesten. Polak weigerde te accepteren, dat nu God uit de mensenwereld was verdwenen, daarvoor de blinde krachten der natuur in de plaats moesten komen, hetgeen Steinmetz propageerde.

Waartoe oorlog als 'selectieve rechtvaardigheid' (Steinmetz) kan leiden, dat hebben twee wereldoorlogen ons overduidelijk geleerd, zei prof. Röling. Hij voert slechts tot moreel verval, waarvan de meest verworven misdadigers kunnen profiteren, waarin het meest bekrompen nationalisme en groeps-egoïsme kunnen gedijen.

Polak wist, dat oorlog nooit een menselijk goed kon zijn, slechts een kwaad. Maar hij was realist genoeg om ook te weten, dat het gebruik van dit kwaad niet altijd onvermijde-

lijk zal zijn om het hoogste menselijke goed te verdedigen. Hij zag al in 1914, dat de toen woedende oorlog niet de laatste zou zijn want 'oorlog voert nu eenmaal tot oorlog'. Maar Polak droomde ook van een eenheid der mensen, van 'festijnen van de geest in de tuinen der mensheid'. Tegenover Steinmetz' blinde natuurkrachten en oorlogsverheerlijking stelde hij zijn ethische veroordeling van de oorlog, zijn objectiviteit van de geest, zijn strijd tegen bekrompenheid, kwaadaardigheid en onwaarachtigheid. Zo werd Polak voor ons het lichtende voorbeeld en 'wij van het Polemologisch Instituut in Groningen – waar wij de oorlog in al zijn aspecten op wetenschappelijke wijze trachten te benaderen en te begrijpen – wij weten daar te handelen in zijn geest'.

J. v. S.

Tijdens de Leo-Polak-herdenking van links naar rechts: prof. dr. Libbe van der Wal, prof. dr. J. P. van Praag, mevrouw H. A. Polak-Schwarz – weduwe van prof. Polak – mr. Holman, dr. J. P. Koets, wethouder van Amsterdam, en de arts Willy Polak, broer van prof. Polak.

IK denk er ZO over

Wat doen we met 'onze' oorlogsmisdadigers?

WAT we verwachtten is geschied: het ingezonden stuk van 'Cogito' (mr. H. Thesingh), dat wij op zijn verzoek plaatsten onder de titel 'Wat doen we met onze oorlogsmisdadigers?' heeft een stroom van reacties teweeg gebracht. Wij ontvingen niet minder dan vijf adhesie-betuigingen, en elf brieven welke zich – soms zeer fel – keren tegen de opvattingen van mr. Thesingh. Er waren zeer uitvoerige brieven bij; wij waren, uit plaatsgebrek, wel genoodzaakt

Pro Thesingh 1

VOLLEDIG akkoord met het stuk van mr. Thesingh. Is het niet waarschijnlijk, dat minister Samkalden zijn besluit tot 'vrijlating' (opschorten van executie) van Lages op grond van gelijklopende overwegingen heeft genomen? Ik bewonder de ethische moed van mr. Thesingh; ik bewonder ook de moed van minister Samkalden, die de ethiek deed zegenvieren over de politiek.

P. H. VAN TERWISGA

Pro Thesingh 2

WAT mr. H. Thesingh aan de orde heeft gesteld, is mij uit het hart gegrepen. Zijn opvattingen vertolken naar mijn mening het essentiële van wat er onder humanisme begrepen moet worden. Wij zullen op zoek moeten gaan naar mensen onder de mensen, om te bereiken dat wij met elkander in verscheidenheid van denken, de innerlijke beschaving zullen vinden of hervinden. Door menselijke bewustwording moeten we bewust gerichte humanitaire methoden hanteren tot de opvoeding van onze kinderen. Daarbij kan nimmer sprake zijn van opvattingen, welke eventuele tegenstanders van mr. Thesingh te berde zullen brengen, die vanuit hun hardnekkig wraakgevoel oorlogsmisdadigers als kostbare prooi willen houden. Vanuit de zedelijkheid van onze geest zullen wij, humanisten, afstand moeten nemen van al datgene, waardoor wij geneigd zouden kunnen zijn, de medemens nog erger te verdoemen dan een god-derwrake uit het oude testament misschien ooit gedaan heeft. Voor een humanist zou het geen punt van discussie moeten zijn, hoe wij na twintig jaar tegenover de vrijlating van oorlogsmisdadigers behoren te staan. 'Oorlogsmisdadigers zijn immers geen mensen meer, die mogen verwachten menselijkheid te ontmoeten, dat hebben ze verspeeld', zegt men. Maar is het menselijk te noemen, om van medemens prooiën te maken voor al onze verbitteringen en grieven en haatgevoelens? Dat mag men zelfs oorlogsmisdadigers niet aandoen. Zijn er echter humanisten die een andere mening hebben, dan tasten zij daarmee in de eerste plaats zichzelf als mens aan. Daarom hoop ik, dat er maar weinigen zullen zijn die het standpunt innemen, dat onze oorlogsmisdadigers opgesloten dienen te blijven.

MEVR. MATTY LANGEMAIRE

Pro Thesingh 3

BEN 't geheel eens met strekking en conclusie van mr. Thesinghs betoog, afgedrukt in M. en W. 26 nov. '66.

R. DORRESTEIN

Pro Thesingh 4

HET artikel van mr. H. Thesingh is mij uit het hart gegrepen. Ik heb de oorlog zelf bewust meegeemaakt, maar waarom we nu nog na moeten kaarten en onze wraak moeten koelen op weerloze men-

sen, die hun schuld al dubbel en dwars uitgezeten hebben, begrijp ik niet. Het moet toch eens genoeg zijn!
Ook de houding van een groot aantal Nederlanders ten opzichte van prins Claus en prinses Beatrix vind ik niet waardig meer. Het wordt tijd, dat we ieder weer als 'mens' leren zien en gaan schatten, niet naar zijn nationaliteit en wat er ruim twintig jaar geleden is gebeurd. Mij dunk, dat een groot aantal humanisten het artikel van mr. Thesingh zullen onderschrijven. Misschien kan het Humanistisch Verbond zijn stem laten horen. Ik hoop van harte, dat het dan weerklank zal vinden.

REDACTIE

sen, die hun schuld al dubbel en dwars uitgezeten hebben, begrijp ik niet. Het moet toch eens genoeg zijn!

N.B. Bij het nalezen kom ik tot de ontdekking, dat het niet helemaal mijn visie is, die ik hierboven gaf. Een figuur als ir. Adams behoorde zich mijns inziens niet in de Eerste Kamer te laten plaatsen, al is 't dan ook lang geleden, dat hij, volgens onze begrippen, lid geweest is van de N.S.B. Het ging er destijds, en ook nu om: waarom werd men lid van de N.S.B.? Ir. Adams zou iets meer bescheidenheid beter passen, geloof ik.

C. R.

Pro Thesingh 5

IK ben het geheel eens met de moedige stellingname van mr. Thesingh. Ik dacht geen redenen te moeten aanvoeren vóór vrijlating van de Duitsers in Breda: mr. Thesingh doet dit op voortreffelijke wijze. Zijn uiting, en de artikelen van mevrouw Rood over de titel 'Het nieuwe profiel van de vrouw' geven mij weer hoop, dat het toch wel de goede kant op kan gaan met het Nederlandse humanisme, of althans: wat ik daaronder versta.

L. HEIJNEN

Anti Thesingh 1

'COGITO' (mr. H. Thesingh) bepleit gratie voor de drie nog in Nederland opgesloten oorlogsmisdadigers. Hij doet dit met een beroep op ons humanisten, bezinning te stellen boven emotie. Hij tracht onze emoties ten gunste van de gevangenen te wekken, door te schetsen 'hoe zwaar een mens getroffen wordt, die van zijn vrijheid is beroofd'. Misschien is hij vergeten dat dit voor velen onder ons – ondergetekende inbegrepen – overbodig is. Dank zij Aus der Fünten en zijn medewerkers kennen wij 'de gruwelen van zonder enige hoop gevangen zitten' uit eigen ervaring. Kothälla en consorten hebben ons nog veel intensere ervaringen doen opdoen. Toch heeft Cogito gelijk dat wij niet 'onkwetsbaar' mogen zijn 'voor enige twijfel aan de juistheid van ons inzicht'. Terecht stelt hij ook dat 'redelijkheid' gesteld moet worden boven 'primitief en hardnekkig wraakgevoel'. Is dit laatstgenoemde werkelijk onze enige beweegreden?

In hetzelfde nummer van M. en W. begint een artikel ter herdenking van prof. Leo Polak als volgt: 'Vijftientwintig jaar geleden vond Leo Polak de dood in het concentratiekamp Sachsenhausen. De beulen van het fascisme, uiterste vertegenwoordigers van de haat tegen recht, vrij denken, zelfontplooiing en humaniteit, waren er tenslotte in geslaagd, één van de nobelste vertegenwoordigers in de strijd tegen ras-

senwaan, dogmatisme, domperij en dictatuur voor goed tot zwijgen te brengen.'

Als een van de belangrijkste resultaten van Polaks wetenschappelijk onderzoek wordt in het artikel genoemd: 'De vondst van de zin der vergelding'. Tot deze gedachte was prof. Polak gekomen lang voor hij door de nazi's ter dood werd gebracht. Voor wat dezen hem en vele duizenden anderen hebben aangedaan lijkt mij de door Thesingh gebruikte term 'uitzichtloze kwelling' beter van toepassing dan voor het gevangen houden, na weloverwogen rechtspraak, in een Nederlandse gevangenis. De 'zin der vergelding' wordt dan nader toegelicht met de volgende woorden: 'De toekenning van schuld en de verantwoordelijkheid voor eigen gezindheid heeft hij (prof. Polak) geheel en gefundeerd in hun rechten hersteld.'

Wiens inzicht in 'vergelding' is nu juist? Die van mr. Thesingh of die van prof. Polak? Misschien zouden wij iets beter kunnen oordelen als wij wisten of de nog in Nederland gevangen gehouden beulen en hun helpers intussen zelf iets hebben ingezien van hun verantwoordelijkheid voor hetgeen ze anderen hebben aangedaan. Maar een uiting van berouw heeft ons nooit bereikt. Integendeel: gesprekken met Willy Lages na zijn invrijheidstelling schijnen nog geen spoor van dit besef aan te tonen! Als mr. Thesingh meent voor vrijlating van de oorlogsmisdadigers te moeten opkomen dan moet hij betere, zakelijker argumenten brengen. Het bepleiten van hun begenadiging alléén om sentimentele humanitaire redenen is onredelijk.

O. BIRMAN

Anti Thesingh 2

HET is zeer lofwaardig voor enkelingen-in-nood op te komen. Het is voor een buitenstaander aanneembaar, dat levenslange gevangenisstraf een ware kwelling is. Het is echter jammer voor 'Cogito', dat het bewijs tégen loslating van oorlogsmisdadigers in de jongste Duitse verkiezingen is geleverd.

Het is vreselijk voor onze maatschappij, dat er onmenselijke dingen kunnen gebeuren. Een tegenwicht op massamoord en vergiftigde ideologieën zou zijn: bloedwraak op alle massamoordenaars en propaganda van een tegengedachte.

Er moet echter een andere oplossing gevonden worden voor dat vraagstuk, omdat ú, Cogito, een andere persoonlijkheid bent dan de mensen, waar u medegevoel voor hebt. Maar wat is bij voorbeeld úw antwoord op de affaire-Adams in de Eerste Kamer; op het feit dat Lages nu de gelegenheid heeft zijn ideeën te spuien; dat een Strauss – na een 'Spiegel'-affaire – in de Duitse regering zit; Israël, ondanks zijn aanvraag, toch nog geen lid is van de E.E.G.; het plan van een atoomvrije zone in Midden-Europa nog steeds niet is gerealiseerd?

Binnenkort vindt de verjaring van de oorlogsmisdadigers plaats. Dit zou niet moeten gebeuren: een Wereld Bijzonder Gerechtshof zou alle hoge functionarissen, die een zeer verkeerd verleden hebben, moeten veroordelen. Als levenslange gevangenisstraf erger wordt bevonden dan de onmiddellijke dood, dan maar doodstraf (waar ik tegen ben). Ik vind het niet erg, dat psychopaten een goed leven in de gevangenis hebben, als zij maar nooit weer in de samenleving terugkomen!

Zal de samenleving weer veel goede, knappe en wijze koppen moeten offeren voor de 'christelijke',

(Zie verder pag. 6)

(Advertentie)

Vraagt kerstkaarten van de

**HENRIËTTE ROLAND HOLST
STICHTING**

Dit jaar een tekening van Goudert v. d. Berg.
Prijs f 0,25 per stuk.

U kunt kaarten bestellen door overschrijving op postrekening no. 54 21 51 t.n.v. bovengenoemde stichting te Hilversum. Secr.: Burg. Lambooylaan 27, Hilversum, telefoon (02950) 4 57 97.

HET NIEUWE PROFIEL VAN DE VROUW (8)

'INTIEME zijde-zachtheid' fluistert de ene advertentie ons toe. En 'Als je niet 'Lied van de Wind' gebruikt, mis je iets. Het is de lichaamslotion die je helemáál, van top tot teen, hult in een wolk van 'Wind Song', de heerlijke geur, die zachtjes 'whispers your message'¹⁾. 'U zult urenlang geurig zijn, u zult zijde-zacht aanvoelen, zacht...' zegt de andere. Twee elkaar bekonkurrende cosmetica-firma's adverteren met uiterst suggestieve foto's. We zien beeltenissen van volstrekt blote, beeldschone vrouwen, maar door kunstige, precies-goedvallende schaduwen blijven de lichaamsdelen die er nu net op aankomen, in het donker. Het is overigens duidelijk wat de twee bloters ons beloven, als we tenminste de aanbevolen lotionnetjes gaan gebruiken. Wat je noemt een sensuele verkooptechniek.

Het is beslist verfrissend om van het hierboven gesuggereerde onwerkelijke vrouwbeeld over te schakelen op een uiterst reëel vrouwenprofiel, te distilleren uit een net verschenen, alleraardigst boek 'De boerin van nu en straks'²⁾. De schrijfster, mevrouw Stork, geeft ons een voeten-op-de-grond portret van een bepaalde groep Groningse boerinnen nu, werelden verwijderd van de zijdezachte, geparfumeerde vrouw-beestjes waarmede dit artikelje begon, maar zonder twijfel aantrekkelijk! Mevrouw Stork, tijdens het leven van haar man burgemeestersvrouw in het noordoosten van ons land, promoveerde in 1952 op een dissertatie over Drentse boerinnen³⁾. Thans heeft zij een onderzoek ingesteld naar datgene wat leeft onder de vrouwen in Noord-Groningen, het deel van de provincie dat omsloten wordt door het Eemskanaal, de stad Groningen, het Van Starckenborgkanaal en de Wadden. 'Het land van de grote boerderijen, de dubbele korenschuren, het befaamde fokvee en de moderne werktuigen', zegt zij zelf (bl. 2).

De schrijfster heeft voor haar onder-

zoek gebruik gemaakt van de interview-methode. Leden van vrouwenorganisaties en haar echtgenoten, in totaal ruim 250 personen, zijn uitvoerig ondervraagd, nadat ze een vragenlijst met 39 punten overdacht hadden. De schrijfster vertelt dat op één enkele uitzondering na, nergens bezwaar is gemaakt tegen het feit, dat de urenlange gesprekken op de band werden opgenomen. Allerwegen bleek een verrassende openhartigheid, geen gremdheid. Daarnaast zijn voor het zuiver-statistische onderzoek nog eens 1500 formulieren verzonden met negen vragen, waarvan 50 pct. beantwoord is terugontvangen.

Kennisgeving van het boek van mevrouw Stork is niet alleen belangrijk voor onze gedachtenvorming over een nieuw vrouwenprofiel. Bepaalde vooroordelen die leven bij ons stedelingen ten opzichte van de boerenbevolking als geheel en t.o.v. haar levenspatroon, zouden er ook door kunnen worden verminderd.

Hoe ziet het nieuwe profiel van de Noord-Groningse boerin eruit? De omslag van het boek van mevrouw Stork laat, en profiel, een aardige jonge vrouw zien, die een traktor bestuurt. Er zijn trouwens alom auto's aanwezig (bl. 16), en alle boerinnen van oud tot jong hebben een rijbewijs. Maar vroeger menden de vrouwen de paarden als dat nodig was, dus zoveel verschil is er niet in dit opzicht.

Wel verschil is te vinden in het uiterlijk. 'Ze blijven langer fleurig en jong', zegt een van de geïnterviewden. 'Vroeger was het je ideaal om vroeg oud te zijn, je stak je haar op, trachtte er uit te zien als een volwassene, geposeerd en waardig. Dat is uit de tijd. De boerin is geen 'dame' meer, maar een vrouw van deze tijd'. (bl. 44). De moeilijkheid is, dat de boerin van vroeger wist, wat van haar werd verwacht. Haar plichten waren — zo niet omschreven — dan toch wel omlijnd (bl. 200). De vrouw van nu moet voor zich-

zelf beslissen, een keuze maken en daarvoor stáán.

De boerin-van-nu is kwetsbaarder geworden. Vroeger, in haar grootmoeders tijd (bl. 116) was de vrouw van een boerderij veilig in haar sociaal gezag. Ze hoefde zelf niets te zijn, ze was de vrouw van een Groninger boer, van die en die boerderij. Ze ontleende haar status aan die van haar man. Ze was daardoor onaantastbaar. Maar nu... Ze heeft moeten overschakelen en aanpassen. En dat ze het daarbij niet altijd gemakkelijk heeft gehad is begrijpelijk, vooral als we bedenken dat Groningers nu niet het allersoepelste mensensoort vormen dat bestaat⁴⁾. Typerend is de uitspraak van een der geïnterviewde vrouwen (bl. 104): 'Je moet je man eerst een tijdje voorwerken.'

Tot 1900 heeft de Groninger boerin meegewerkt op de boerderij, ze heeft gekarnd en jong vee opgefokt. Maar in de 20ste eeuw is ze geworden van werkende boerin tot dame-boerin (bl. 54), 'onbekend' met het werk van haar man. De boerderij wordt, vooral na 1930, het domein van de mannen; de boerin krijgt tijd en gelegenheid voor een eigen sociaal leven. De vrouwenorganisaties in Groningen vormden en vormen een bloeiende zaak. Nu staan de Groninger boerinnen weer naast haar man in het bedrijf, ze delen zijn zorgen (bl. 57).

Het verschil met de vorige eeuw is, dat ze nu onderlegd zijn door onderwijs en door een beroepsopleiding, en dat ze ervaring opdeden in het verenigingsleven, soms op internationaal niveau.

Het vele inwonende personeel vroeger bracht problemen mee, maar het volledig gebrek aan hulp nu heeft het plichtenpatroon van de boerin toch wel ingrijpend veranderd. Er is geen sprake meer van een taakverdeling tussen boerin en personeel. In de plaats kwam een taakverdeling tussen

boerin, boer en kinderen. Overigens geldt deze verschuiving voor alle Nederlandse gezinnen, zij het dat de Groningse bedrijven vroeger een grote staf van intern en extern personeel kenden, waardoor de verandering nog schokkender was dan elders.

Door het personeeltekort bestaat weinig mogelijkheid dat de jonge boer na zijn opleiding en dienstplicht nog een aantal jaren naar het buitenland kan gaan, om ervaring op te doen in vreemde bedrijven. Mevrouw Stork konstateert de eerste verschijnselen van een discrepantie in ontwikkeling en algemene vorming tussen mannelijke en vrouwelijke boerenjeugd (bl. 58). Over het algemeen is tegenwoordig de ontwikkeling van de boerendochters ruimer dan die van de boerenzoons. Dit zou konsekwenties kunnen hebben voor haar partnerkeuze. Uit de enquête bleek, dat 30 pct. van de Groninger boerendochters niet meer trouwt met een aanstaande boer uit het onderzochte gebied.

Het boek van mevrouw Stork bevat onteindig meer materiaal dan in een kort artikel kan worden weergegeven. De vrouwen die ze beschrijft en aan het woord laat, vormen tezamen een frisse, moderne en ook dappere groep, op welke de wijdsheid van het Groningse landschap en het bolderende waaien van de wind een bijzonder stempel hebben gedrukt.

M. R.

¹⁾ Ladies Home Journal, november 1966.

²⁾ Dr. D. M. E. A. J. Stork—van der Kuyl 'De boerin van nu en straks, vrouwen in een veranderende plattelandsamenleving', nr. 57 uit de serie Bouwstenen voor de kennis der maatschappij, Van Gorcum, Assen, 1966.

³⁾ 'De Drentse boerin en haar plaats in de samenleving', 1952, Van Gorcum, Assen.

⁴⁾ Prof. dr. A. M. J. Chorus, 'De Nederlander innerlijk en uiterlijk; een karakterschets', uitg. Sijthoff, Leiden, 1963.

DE EEUW VAN DE REDE

WIE het boek van de Engelse diplomaat en historicus Harold Nicolson 'De eeuw van de rede' (Uitgave A. W. Sijthoff, Leiden) ter hand neemt zal al spoedig bemerken, dat hier geen dorre beschouwing wordt geboden over het karakter van de achttiende eeuw. Trouwens de ondertitel spreekt duidelijke taal: 'Figuren uit de 18e eeuw flitsend belicht'. Misschien zullen sommigen het boek juist om deze ondertitel met enig wantrouwen bekijken, rekening houdend met de mogelijkheid, dat de schrijver een min of meer romantiserend beeld ontwerpt van allerlei opmerkelijke figuren uit deze eeuw. Hiervan is geen sprake. Wel geeft schrijver mijns inziens te veel anecdoten, die aan bepaalde figuren niet voldoende recht doen.

Het boek is overigens boeiend geschreven. Opvallend is ook het streven van de auteur zich niet te beperken tot de achttiende-eeuwse, die zo sterk hun stempel drukten op 'de eeuw van de rede'. Ik bedoel uiteraard Voltaire en de Encyclopedisten. Zij krijgen bij Nicolson het volle pond. Maar het is ook de tijd, waarin de gevoelsmens Rousseau leeft, over wiens invloed in Holland een belangwekkende studie werd geschreven door W. Gobbers 'Jean Jacques Rousseau in Holland' (Gent, 1963). Dan zijn er de oplichter Cagliostro (die ook de bijgelovigheid van 'eeuw der rede' wel duidelijk mar-

keert!), de veelgelezen pessimist Swift (Gulliver's Travels!), de befaamde natuurkundige Franklin en zovele anderen, die allen Nicolson's aandacht hebben.

Ook merkwaardige vorsten uit die tijd passeren de revue. Ik denk hier niet in de eerste plaats aan Lodewijk XIV en XV maar wel aan de drie 'groten' Frederik van Pruisen, zo lange tijd bevriend met Voltaire, aan Peter en Catharina de Grote die Rusland nauwer met Europa verbonden en Ruslands geschiedenis een geheel nieuwe wending gaven. Ook Pierre Bayle, de filosoof van Rotterdam *) heeft de aandacht van de schrijver omdat hij hem ziet als vertegenwoordiger van het rationalisme, waarbij hij m.i. een te eenzijdig beeld geeft van Bayle, toch een gelovig man, die zich in zijn aanval op Spinoza niet van zijn beste kant liet zien.

Nicolson ziet scherp de betekenis van deze achttiende eeuw maar hij verzwijgt haar zwakheden, althans van hen die zich als haar geestelijke leiders beschouwden, niet. Nicolson schrijft: 'Zelfs de meest sceptische van de achttiende-eeuwse intellectuelen had een pathetisch geloof in wat professor Lovejoy genoemd heeft 'het niveau van gezond verstand en gemiddeld begrip'. Zij waren alles behalve aanhangers van de gelijkheid, maar zij had-

den, zelfs in hun ogenblikken van ergste twijfel, de illusie, dat gezond verstand een gave was waarin zelfs de gewoonste man deelde. Toch droegen de intellectuelen van de achttiende eeuw, hoewel zij hun illusies koesterden, hoewel hun onderricht stieriel, negatief en zonder hart was, veel bij tot de mentale en morele verbeteringen van de mensheid...'

Velen kijken vanuit hun twintigste-eeuwse existentialistische burcht een beetje laetdunkend neer op de 'vlotte optimisten' uit de achttiende eeuw (die overigens bepaald te eenzijdig is gekarakteriseerd als 'eeuw der rede'). Het moet hun dan toch te denken geven dat een veelzijdige figuur als Albert Schweitzer met veel waardering over die achttiende-eeuwse rationalisten heeft gesproken. In ieder geval is onze blik op de eeuw van Voltaire en Rousseau door Nicolson aanzienlijk verruimd.

Onderhoudend is het boek zeker. Wie evenwel na lezing nog eens een werk ter hand wil nemen, dat breder van opzet is en meer essentiële problemen aan de orde stelt, kan ik het boek van F. Valjavec 'Geschichte der abendländischen Aufklärung' (München, Verlag Herold, 1961) ter lezing aanbevelen. Het is ongetwijfeld een standaardwerk!

P. KRUG

* Vgl. ook mijn artikel over Bayle in 'Mens en Kosmos', mei 1963.

IK denk er ZO over

(Vervolg van pag. 4)

'humanitaire' en 'rechtvaardige' plicht? Moeten wij de gedachtenwereld van de voorzitter van de Hessesse N.P.D. Heinrich Fassbender accepteren, van wie een interview in 'Der Spiegel' van 14 nov. '66 eindigt: 'Machen Sie das ruhig lächerlich. Das lachen wird Ihnen schon vergehen'?

M. DE VRIES

Anti Thesingh 3

IK ben tot de ontdekking gekomen, dat ik behoor tot de lieden, waarover 'Cogito' snerend schrijft. Niet, omdat ik mijn 'primitief wraakgevoel voor hoogste gerechtigheid aanzie', niet omdat ik 'onkwetsbaar ben voor twijfel of mij op wil werpen tot het ware geweten der natie', maar omdat ik geen alternatief zie. Niet meer gevangen houden betekent: vrij laten. En vrij laten betekent: naar Duitsland sturen en geen enkele zeggenschap meer hebben over doen en laten van deze misdadigers. Het betekent: onmachtig moeten aanzien en aanhoren, hoe ze voor de t.v. hun beklag (kunnen) doen over hun onrechtvaardige behandeling, herinneringen ophalen aan de goede dagen van weleer en hoe goed ze het altijd bedoeld hebben. Hoe ze, in woord en geschrift, meehuilen met de bende, die de kop weer opsteekt.

Waren er maar meer doodvonnissen uitgesproken en voltrokken, dan hoefde 'Cogito' nu niet de handschoen op te nemen voor mensen 'die nu geen eigen initiatief kunnen ontplooiën, nergens bij in kunnen grijpen, alles voorgeschreven krijgen, geen rechten en alleen plichten hebben.' Deze mensen hebben de mogelijkheden, die ze als ieder ander mens gehad hebben, zo gruwelijk misbruikt dat ze het recht verspeeld hebben, ooit weer in staat te worden gesteld erover te kunnen beschikken.

En waarom is nu, na twintig jaar, een 'aanvaardbare reactie' geworden tot 'stompzinnige doordrijverij'? Wat is dit voor criterium, wat is dit voor meeblaten met de stemmen uit Duitsland, die eisen 'dat al dat gezanik over oorlogsmisdaden nu maar eens uit moet zijn'? Twintig jaar – soms is het nog pas gisteren!

Geef ze daar in Breda desnoods toestemming tot meer bezoek, meer correspondentie, meer lectuur. Maar vrij laten? Neen, het is te gevaarlijk.

A. A. FERWERDA-ZANDER

Anti Thesingh 4

IK protesteer tegen de ontstellende bothed waarmee Thesingh in zijn pleidooi voor vrijlating van de oorlogsmisdadigers spreekt over hen, die zich tegen die vrijlating blijven verzetten. Zij die slechts onverzoenlijk kunnen blijven als gevolg van hetgeen zij door de daden van deze gevangenen en consorten hebben moeten doorstaan, worden door de schrijver gewaarmerkt als onfrisse, waanzinnige lieden met een primitief wraak-gevoel die zich overgeven aan stompzinnige doordrijverij van een keiharde onmenselijkheid onder het mom van gerechtigheid.

Iemand die zich zó opstelt, verdient niet te worden uitgekozen om een zo gevoelig vraagstuk in discussie te brengen. Ik betreur, dat de redactie het artikel van de heer T. als opening voor een waardige gedachtenwisseling aan de lezers heeft voorgelegd.

C. UITENBOGAARD

Anti Thesingh 5

MET verontwaardiging heb ik het stuk van mr. Thesingh gelezen inzake de oorlogsmisdadigers. Zijn stuk is zó overtrokken-eenzijdig zonder ook maar enig begrip en gevoel te tonen inzake de mening van andersdenkenden, dat ik er daarom van afzie het met argumenten te weerleggen. Dat zou te veel eer zijn aan zo'n doordraver-op-klompen. Ik acht

de zienswijze van 'Cogito' vol van infantiele humaniteit. Deze man moet niet kunnen of willen voelen waarom Lages en de drie anderen voor mij en velen geen aanspraak kunnen maken op de naam mens.

H. VAN LUNZEN

Anti Thesingh 6

MR. Thesingh meent dat de voorstanders van gevangenhouden van oorlogsmisdadigers onverantwoordelijk en geëmotioneerd zijn. Zijn pleidooi is niet minder geëmotioneerd. Bij dit probleem komt emotie altijd, bij voor- of tegenstander, om de hoek kijken.

Thesingh's uitgangspunt is: er zitten enige misdadigers, veroordeeld tot levenslang, langer dan de limiet voor levenslang geldt volgens het huidige recht. Hij haalt er allerlei argumenten bij, die naar mijn mening geen hout snijden. Hoe erg gevangenschap wel is hoeft hij velen van ons niet te vertellen. Mr. Thesingh laat geen recht wedervaren aan het uitgangspunt van de voorstanders van het vasthouden van deze misdadigers. De zwaarste misdadiger in onze samenleving worden menselijke kwaliteiten toegekend: hij wordt krankzinnig verklaard en krijgt T.B.R. Deze oorlogsmisdadigers zijn niet krankzinnig verklaard, terecht niet. Ze zijn dan ook niet een keer geslipt, hetgeen ons allen kan gebeuren, maar zij zijn erop uit geweest systematisch, allen die hun gevangenen waren, uit te roeien. Hadden wij hen behandeld volgens hun maatstaven, dan waren zij er lang niet meer.

Goed, niet hun maatstaven maar de onze. In de einduitspraak zijn ze ter dood veroordeeld en later begenadigd. En verder hebben ze een gevangenschap te ondergaan niet op de manier zoals ze die ons lieten ondergaan.

Een vraag is: past de ongelimiteerde straf in onze rechtsstaat? In onze rechtsstaat kunnen deze misdadigers niet ontstaan – ze zijn van een totaal andere rechtsorde. Daarom geldt het argument niet dat ze al 20 jaar zitten; dit geldt alleen voor gewone misdadigers. Laat ik aannemen dat ik geëmotioneerd ben – och waarom niet – dan wil ik die niet-geëmotioneerden tegemoet komen en voorstellen: laat ze in 1970 vrij. Dan hebben ze een heugelijk uitzicht en dan hebben wij een zekerheid dat ze niet lang van hun martelaarschap zullen genieten.

E. KEYL

Anti Thesingh 7

HET nare van uitingen als die van mr. Thesingh is, dat ze niet onweersproken mogen blijven, omdat anders de indruk postvat, dat het Nederlandse volk er instemmend of tenminste onverschillig tegenover staat. Dat weerspreken dient 'waardig' te geschieden ook: een moeilijke opgave, nu de heer T. begint met zijn tegenstanders op emotionele en onbezonnen wijze uit te maken voor stompzinnige doordrijvers en onverantwoordelijke tamtam-makers. Wie maakt hier eigenlijk tamtam, zou men kunnen vragen. Wij zullen trachten ons te beperken tot een redelijke verantwoording van eigen standpunt.

In de Bondsrepubliek heeft de partij die zoveel nazi-vingers in haar pap heeft, onlangs meer dan 7 pct. van de uitgebrachte stemmen verworven. Als nieuwe bondskanselier is daar gekozen een man, die van 1933 tot 1945 deel heeft uitgemaakt van een beweging, welker leider aanvankelijk, op last van onze overheid, als 'beviend staatshoofd', ten slotte als 'hysterisch misdadiger' diende te worden beschouwd. Is het gevaar gehéél denkbeeldig, dat de Bredase ingesloten na vrijlating, op grond van hun ervaring en staat van dienst, opnieuw een rol zullen gaan spelen in de politiek van hun vaderland?

Ook al ware de kans daarop slechts een tiende deel van een percent, dan nóg zou het onverantwoord zijn die mogelijkheid niet volledig af te snijden. Humanitaire overwegingen, gericht op het levensgeluk van onze medemens, dwingen tot de con-

clusie, dat oorlogsmisdadigers van déze soort onschadelijk moeten worden gemaakt, bij voorkeur door executie en als de gelegenheid daarvoor is verzuimd, tenminste door onherroepelijke levenslange opsluiting. Het is jammer, dat zij dan geen keus hebben van eten en drinken, maar keus van leven of dood hadden hun tienduizenden slachtoffers evenmin.

DR. W. MEIJER
M. C. MEIJER-BANNINK

Anti Thesingh 8

IK heb bezwaar tegen de uitdrukking 'onze misdadigers'. Deze mensen zijn niet exclusief van ons, zij boeten voor misdaden tegen de mensheid (in dit geval aan Nederlanders begaan) en dit gaat dan ook de gehele mensheid aan. Wat wij met ze doen, doen wij voor het forum van de ganse mensheid. Het ware beter geweest (en ik zeg dit op gevaar af voor 'onhumanistisch' te worden uitgekreten) indien deze lieden destijds geëxecuteerd waren. (Interruptie: 'U bent dus voorstander van de doodstraf?' Dat ben ik beslist niet, het gaat mij hier alleen om *dit* specifieke geval, waarbij men zich moet verplaatsen in het klimaat van twintig jaar geleden).

Maar er is één zwaarwegend aspect van de kwestie, waaraan mr. Thesingh voorbijgaat: de mentaliteit, die aan de door deze mensen bedreven misdaden ten grondslag lag, is *niet* dood. Men zie slechts wat er bij onze oosterburen gebeurt. Indien wij nu dit stel (waarvan mr. Thesingh toegeeft, dat zij 'vele en onmenselijke misdaden' begaan hebben) naar hun land terugsturen, dan zullen wij daarmee beslist geen dank oogsten van de inwoners van dat land. Men leze slechts de verwijten, ons gemaakt in Braunlage en elders, omdat wij zo vermetel waren Lages 'als een wrak' naar huis te sturen... Men zal beslist niet zeggen, dat Nederlanders zulke humane mensen zijn, integendeel; men zal feesten organiseren om de 'Heimkehrer' te fêteren, en de verderfelijke werking van de bovengenoemde mentaliteit zal door hun aanwezigheid aangewakkerd worden.

Het gaat er om, de ongetwijfeld oprechte en edele bedoelingen van de geestelijke verzorgers in Breda en van mr. Thesingh, en de gevolgen van het uitvoeren van hun voornemens – waardoor een herhaling van dezelfde ellende weer een stapje nader komt – tegen elkaar af te wegen. Ware het niet verstandiger geweest er verder het zwijgen toe te doen?

F. VAN KAM

Anti Thesingh 9

DE heilige huisjes, waarover mr. Thesingh spreekt, zijn heiliger dan hij denkt, en als hij er tegen trapt zullen ze *niet* als een puinhoop instorten! Waarom niet? Omdat niet alle tegenstanders van de invrijheidsstelling van de oorlogsmisdadigers hun argumenten putten uit primitief en hardnekkig wraakgevoel. Ook niet omdat zij zich opwerpen als representanten van een hoog idealisme.

Er zijn mensen die wel bereid zijn het probleem objectief te benaderen, maar niet kunnen instemmen met de vrijlating van deze oorlogsmisdadigers op grond van de argumenten door Thesingh e.a. aangevoerd. Thesingh is op onverantwoorde wijze eenzijdig in zijn betoog, de geestelijke verzorgers van de Bredase gevangenis óók door onvolledigheid. Geen van hen doet namelijk een poging duidelijk te maken, dat de mentaliteit van deze gevangenen wezenlijk is verbeterd. Als minimale voorwaarde voor gratie wil ik stellen, dat deze gewezen beestmensen blijk moeten geven zich als zodanig te hebben geïdentificeerd.

Uit niets blijkt, dat dit het geval is. Integendeel, de heren voelen zich verbitterd en tekort gedaan nota bene! De heer Lages bestaat het te spreken over Gestapo-manieren van de Nederlandse journalisten. Er blijkt uit, dat deze man óf geestelijk gestoord is, óf van het verleden niets heeft begrepen en geleerd. Daarnaast constateer ik de dreigende groei van de macht der onverbeterlijken. De mentaliteit van deze anti-menselijkheid kan ik niet bagatelliseren.

Als het Humanistisch Verbond in deze een taak heeft dan is deze: de mentaliteit te ontmaskeren van hen, die met dreigementen of denigerende aantijgingen de monden willen snoeren van hen, die niet willen en kunnen vergeten wat er is gebeurd,

(Zie verder pag. 7)

Ik denk er ZO over

(Vervolg van pag. 6)

terwille van de wereld waarin onze kinderen zullen leven.

Tot slot wil ik nog mijn verwondering uitspreken over het feit, dat de meeste voorstanders van invrijheidsstelling, het uitsluitend hebben over de gevangenen en met geen woord reppen over het leed van hun slachtoffers. Het is onmenselijk tegenover de vermoorden en hun nabestaanden, hierover te zwijgen, om de overlevenden te bestempelen als primitief en onverbeterlijk.

H. L. DALMOLEN

Anti Thesingh 10

IK maak er bezwaar tegen dat in een uitgave waarin prof. Leo Polak wordt herdacht als slachtoffer van het politieke misdadigersdom, een lans wordt gebroken voor de vrijlating der oorlogsmisdadigers. Ik vind dit tactloos.

Wat Thesingh's 'heilige huisjes' betreft – waar hij zo graag tegenaan wil trappen – hij gaat zijn gang maar! Voor ons die in het verzet zaten en uit concentratiekampen teruggekomen zijn, waren oorlogsmisdadigers nooit heilige huisjes. Het was niet onze schuld dat deze beulen levenslang kregen, terwijl hun slachtoffers bij duizenden zijn gekrepeerd in gaskamers of concentratiekampen. Dankzij de mildheid, waarmee ze zijn behandeld, konden er acht ontvluchten en leven er nu nog drie op kosten van de Nederlandse belastingbetalers. Wanneer u het dus over een trieste affaire heeft, bedenkt u dit dan eens. Wij vragen ons af met welk recht mr. Thesingh schrijft over een primitief hardnekkig wraakgevoel, van mensen die dit voor de hoogste gerechtigheid aanzien? Inderdaad met trots kunnen zij zich het geweten der natie voelen, omdat zij in de jaren '40-'45 opkwamen voor vrijheid en gerechtigheid in een tijd toen het heel wat moeilijker was om voor menselijkheid te getuigen. Laat ons ervoor zorgen dat het soort lieden als Lages geen kans meer krijgt. Dit gebeurt niet door hen te beklagen, maar door hun slachtoffers te gedenken en in hun geest de strijd tegen geestelijke ontaarding voort te zetten.

H. C. HOFFMAN

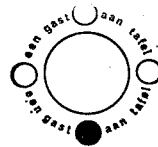
Anti Thesingh 11

DE redactie die blijkbaar de bui ziet hangen, dringt er op aan de reacties die het artikel 'Wat doen we met onze oorlogsmisdadigers?' zal uitlokken, 'waardig te doen zijn'. Dat is een billijk verzoek, maar de redactie zou dunkt me sterker gestaan hebben, als zij begonnen was met mr. Thesingh te verzoeken zijn artikel te herschrijven en in een waardiger toonaard te transponeren. Als deze zijn pleidooi voor vrijlating had weten vrij te houden van beledigende termen aan het adres van de mensen, die er anders over denken, dan hadden ook zij die zijn overtuiging niet delen, er althans begrip voor kunnen opbrengen. Mr. Thesingh heeft het anders gedaan, hij kan zich eenvoudig niet voorstellen – blijkens zijn trots pseudoniem denkt hij wel, maar naar mijn indruk toch nog niet genoeg –, dat mensen die tegen vrijlating zijn, daardoor nog niet blij geven van 'stompzinnige doordrijving', ja erger van 'keiharde onmenselijkheid'. M.a.w. mr. Thesingh maakt zich schuldig aan wat bij elke discussie een kapitale blunder is: hij vraagt zich niet af, wat de tegenstanders zou kunnen bezielen, hij maakt zich er af door hen als dom of verachtelijk voor te stellen.

Gevangenisstraf betekent een zwaar leed, dat zal niemand betwisten. Straf is altijd een leed dat de gestrafte opzettelijk wordt aangedaan en wordt gegund. Op de functie van dit leed kan ik hier niet uitvoerig ingaan (ik verwijs daarvoor naar mijn artikel in het december-nummer van Rekenschap), ik moet volstaan met er op te wijzen, dat het rechtsgevoel door de tijden heen een zekere evenredigheid heeft tussen de zwaarte van het misdrijf en de zwaarte van de straf. Wie dit erkent, kan het

(Advertentie)

Een jaar lang uw kerstkind aan tafel

December is de maand van de meevallers: een feestpakket van kantoor of fabriek en dikwijls een extra in klinkende munt. Een maand die we gezellig maken; in januari doen we weer aan de lijn.

Geen vrolijk plaatje, dit kind. Maar met twee dubbeltjes per dag kunt u van haar een stralend kerstkind maken. Als u van goede wil bent een vol jaar lang. Novib vraagt aan de december-tafel plaats in te ruimen voor één hongerend kind. De actie 'Een gast aan tafel' maakt het u makkelijk aan deze menselijke plicht te voldoen. Voor twintig cent per dag hebt u dag-in-dag uit een gast aan tafel. Voor twintig cent heeft één klein mens elke dag een feestmaaltijd. U kunt zich als gastheer of gastvrouw laten inschrijven bij de Novib. Voor f 6.- hebt u een maand een gast aan tafel, voor f 18.- drie maanden, voor f 36.- een half jaar en voor f 72.- een vol jaar lang. De bedragen kunnen worden overgeschreven op girorekening 64.53.00 van NOVIB Den Haag.

PUBLIKATIE VAN DE NOVIB – NEDERLANDSE ORGANISATIE VOOR
INTERNATIONALE BIJSTAND – GIRONUMMER 64.53.00

argument dat de misdaden van de drie met een kortere dan levenslange opsluiting niet voldoende zouden zijn vergolden, niet eenvoudig als 'waarde-loos' van tafel vegen. Want het is eenvoudig niet te ontkennen: het leed dat deze misdadigers nu wordt aangedaan, moge zwaar zijn, vergeleken bij het leed dat zij hun ontelbare slachtoffers hebben aangedaan, valt het in het niet.

En het schermen met de term 'onmenselijk' maakt in dit verband weinig indruk: de reglementering van het hele leven waarop Thesingh zo de nadruk legt, daaraan zijn alle kinderen en volwassenen onderworpen, die in gestichten moeten opgroeien en leven; en er zijn talloze invaliden, die schuldeloos levenslang aan hun stoel of bed gekluisterd, een menselijk bestaan rekken dat nauwelijks minder vrij van leed is dan dat van de drie gevangenen in Brede.

Mr. Thesingh woont in Leeuwarden, en het zijn, vermoed ik, zijn ervaringen in de gevangenis in Leeuwarden, die hem doen schrijven zoals hij doet. Hij vergeet dunkt me daarbij één ding: de 'zware jongens' van Leeuwarden mogen eenvoudig niet in één adem genoemd worden met het drietal uit Brede. Voor de eersten geldt inderdaad: een levenslange gevangenisstraf mag praktisch nooit in uiterste consequentie ten uitvoer worden gelegd. Van de laatsten kan men zeggen: op misdadigers van zo'n kaliber is ons strafrecht eigenlijk niet berekend. Ik ben een tegenstander van de doodstraf. Maar men had deze lieden misschien beter als beesten kunnen afmaken dan hen als mensen te straffen.

Ik vleij mij niet met de hoop mr. Thesingh te hebben overtuigd. Dat is ook niet nodig: ik gun hem graag zijn op zichzelf eerbiedwaardige zienswijze die de mijne niet kan zijn. Ik hoop wel dat hij tot het inzicht komt dat er toch wel iets redelijks te zeggen is tegen zijn zienswijze.

LIBBE VAN DER WAL

Hete kunst

EEN Schotse verwarmingsindustrie produceert schilderijen, die tegelijk als verwarmingselement fungeren. Een plat element wordt bevestigd achter een plaat aluminium van ongeveer 45 centimeter bij ruim een meter, die van een abstracte beschildering is voorzien van de hand van een Schotse (kunst)schilder.

(Uit 'Unesco-Nieuws')

'Ruimte' in de aardrijkskunde

LOENIK Kreek en Spoetnik Kreek zijn de nieuwe namen van zijrivieren van de Karama Rivier in Nieuw-Zeeland, krachtens een beslissing van het Geografisch Bureau in dit land. Naast deze Russische ruimtesuccessen treffen wij ook Amerikaanse aan. Andere zijrivieren van dezelfde rivier zijn Saturnus en Thor genoemd.

(Uit 'Unesco-Nieuws')

Lezingen voor de radio

Maandag 26 december, 19.40 uur: J. C. Brandt Corstius 'Tien minuten Kerstmis zonder oude Germanen en nieuwe Christenen';

Maandag 2 januari, 19.40 uur: J. P. van Praag 'Een nieuw begin';

Maandag 9 januari, 19.40 uur: mevr. M. Rood-de Boer 'Een humanist over huwelijk en gezin'.

Uitdaging en antwoord

Inleidingen gehouden tijdens de bijeenkomst 20-jarig bestaan Humanistisch Verbond, door dr. H. J. Roethof, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, prof. dr. J. P. van Praag.
f 1,75

Humanisten over echtscheiding

Inleidingen gehouden op de juristenconferentie v.d. Humanistische Stichting Socrates, door dr. H. J. Roethof, mr. M. Rood-de Boer, mr. H. G. van Veen.
f 1,80

Invloedrijken

Een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over enkele belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachte naar voren hebben gebracht.
f 4,75

Bevrijdend Humanisme

H. Lips.

f 3,90

20 jaar Humanistisch Verbond

Een korte samenvatting over de jaren 1956 - 1966.
f 2,90

Het Humanisme in de moderne wereld

Inleidingen gehouden tijdens het 16e congres.
f 0,85

Te bestellen door storting of overschrijving op giro-rekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

ANNONCES

Welke heer, uit besch. milieu, prettig kar. en versch., goede pos., met gev. v. humor en sfeer, zou mij en mijn 13-j. zn. (H.B.S'er) een goede levenskameraad willen zijn? Ben 46 jr., aantr. jeugd. versch., 1.70 m, spontaan, veelz. belangst. Ser. br. onder nr. 59 aan buro M. en W.

33-jar. brunette, 1.70 m. l., sl., houdend van kl. muziek, m. alg. belangst. en uit middelb. ambt. mil., probeert op deze manier de ware Jacob te ontmoeten. Br. m. ser. bed. worden graag ontv. ond. nr. 60 aan het buro M. en W. Discr. verz.

Wie wil contact opnemen met aardige slanke dame in het westen v. h. land, 47 j., gescheiden eiseres. 2 kind., zn. 20, dr. 7 jaar, om samen een nieuw leven op te bouwen. Een midden niveau, leeft. ± 50 j., kinderen geen bezwaar. Brieven onder nr. 61 aan buro M. en W.

Welke man van ontwikkeling, ruim in het leven staande, 55 à 60 jaar of daaromtrent; ondernemend, vief en reislustig, zoekt omgang, eventueel eerst corresp. met alleenstaande dame, wed. midden 50, huis, auto en inkomen bezittend. Brieven onder nr. 62, a. h. buro v. d. blad.

We willen graag trouwen. Welke geestverwant in Den Haag of omgeving helpt ons direct of over enige tijd aan kamer(s)? J. Oostland, Vier Heemskinderenstr. 226, Den Haag, mej. F. v. d. Schaaf, Kon. Wilh. laan 239, Voorburg (Z.-H.), tel. 070-867381.

Weduwnaar, gep. werkm. 67 jaar, gezond, eigen huis in de Zaanstreek, buitenkerkelijk, zoekt levensgezellin. Geheimhouding verzekerd. Brieven onder nr. 63 a. h. buro v. d. blad.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de „Vegetarische Bode”. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 9266.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

In het december nummer o.a.

P. Spigt : Verlangen naar Euthymia.
Libbe van der Wal: Leo Polak, vóór alles een ethicus.
Hella S. Haasse : Iris Murdoch.

Folder op aanvraag

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 58 22 93

BEZITSVORMING

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J. Braat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nordlohne, Drs. A. W. H. J. Quaadvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den Uyl.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

„VERANDEREND LEVENSESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers. Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.